

Xorijiy Tillarni O'Qitishda Mustaqil Ta'limning Kommunikativ-Pedagogik Tamoyillari

Mamadiyorova M. M.¹

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslik yo'nalishiga ega bo'lmagan universitetlarda ingliz tilini o'qitish samaradorligini oshirish masalasi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, unda dars jarayonida innovatsion o'qitish usullari va yo'llari xususida ham so'z boradi. Universitet talabalarini chet tilida o'qitishning ushbu modelini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan asosiy tarkibiy qismlarni aniqlash uchun zamonaviy o'qitish uslublari masalalarida professor-o'qituvchilarning vakolatlarini kengaytirish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ, innovatsion o'qitish, jarayon, ko'nikmalarni shakllantirish, motivatsiya, ta'lim texnologiyalari.

Hozirgi kunda rivojlanib borayotgan zamonaviy sharoitida oliy ta'lim tizimida zamonaviy bilimga ega bo'lgan kadrlar tayyorlashning muammolaridan biri hisoblangan bu chet tilini har xil darajada bilish hisoblanadi. Ya'ni maktabdan yuqori kasb-hunar ta'limi darajasiga, bakalavr darajasidan magistr darajasiga o'tish bosqichida magistraturadan tayanch doktoranturaga o'tish davrida bo'lgani kabidir. Ushbu holat chet tilidan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish uchun individual xususiyatga ega ekanligi bilan izohlanadi. Bu talabaning psixikasiga va tabiatining xususiyatlariga bog'liq, jumladan, xotira, diqqat xususiyatlari, materialni o'zlashtirishning individual tempi va boshqalar. Shuningdek, nutq madaniyati darajasi, talabaning so'z boyligi va uning umumiy muloqot qobiliyatlari darajasi, chet tilini o'rganish uchun qiziqish va motivatsiya darajasi hisoblanadi. Natijada, chet tili darslarida oliy o'quv yurti o'qituvchisi bir guruhda kuchli talabalar, o'rta darajadagi talabalar, shuningdek, faqat oddiy chet tilini biladigan zaif talabalar borligi bilan yuzaga keladi.

Shu munosabat bilan o'qituvchi ko'pincha sinfda o'quv jarayonini samarali tashkil etishning qiyin vaziyatiga duch keladi. Agar o'qituvchi kuchsizlarga e'tibor qaratib ishlasa, bu o'rta va kuchli o'quvchilar yangi bilimlarni qabul qilmasliklariga olib kelishi mumkin. Natijada, o'rganishda oldinga siljish bo'lmaydi va bu esa ularning chet tilini o'rganish sabablari pasayishiga olib keladi.

Agar o'qituvchi diqqatini kuchli talabalarga qaratsa, zaif hamda o'rtacha talabalar ular uchun qiyinroq bo'lgan materialni idrok eta olmaydilar va ularda ham oldinga siljish bo'lmaydi. Shunga ko'ra o'qish uchun motivatsiya kamayadi. Bu holat esa, samaradorlikni pasayishiga olib keladi. Yani ta'lim sifati, bu bizning ishimizda nutq faoliyati turlari bo'yicha chet tilidan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish darajasi sifatida belgilanadi.

Bugungi kunda talabalarining shaxsiy natijalari va bir qatorda mavzu metasubjekt natijalariga erishish vositalari ta'lim texnologiyalari hisoblanadi [1]. Chet tilini o'qitish natijalarini ta'minlash bo'yicha o'qituvchining ish tizimi quyidagi texnologiyalarni amalga oshirishni o'z ichiga olishi shart: kommunikativ ta'lim texnologiyasi, matnning kommunikativ ma'nosini anglash texnologiyasi, o'yin texnologiyalari, hamkorlikda o'rganish texnologiyalari, loyiha texnologiyalari va hakoza. Ushbu jarayonda A. V. Volovin "... tilni umuman o'rgatish mumkin emas, tilni faqat o'rganish mumkin" deya ta'kidlaydi [2].

Shubhasiz, ushbu yondashuv bilan asosiy rolni o'quvchining shaxsiyati, uning motivatsiyasi, qobiliyatlari va maqsadlari o'ynaydi. Internetning ommaviy rivojlanishi axborot resurslari doirasini kengaytirdi. Axborot resurslarining aksariyat qismi hozirda Internetda ingliz tilida taqdim etilmoqda va

¹ Sam DChTI magistranti

o'zlarini bilmagan holda, tarmoq foydalanuvchilari o'zlarini cheklashadi va katta miqdordagi ma'lumotlardan foydalana olmaydilar [3].

Ta'limda qo'llaniladigan yangi axborot texnologiyalari shu tarzda yaratilganki, ular yordamida odatdagi o'quv ish turlarini (ma'ruzalar va amaliy mashg'ulotlar, konsultatsiyalar, test sinovlari va hokazo) shunchaki yuqori texnik darajada amalga oshirish mumkin[4]. Bunday haqiqatlarga duch kelgan talabalar, o'rganilayotgan chet tili, xususan, ingliz tili nafaqat aloqa vositasi, balki bilish, o'zini rivojlantirish, o'z qirralari va qiziqish doiralarini kengaytirish, shaxsiy ehtiyojlarini qondirish vositasi rolini ham bajarishini tushunadilar.

Fikrimizcha, universitetlarning mutaxassis bo'lmagan kafedralarida, chet tilini o'qitishda eng qiyin bo'lgan narsa bu murakkablik prinsipi, og'zaki asos, og'zaki taraqqiyot prinsipi, o'qitishning shaxsga yo'naltirilgan yo'nalishi va faoliyatga yo'naltirilgan tabiatdir.

Muammo shundaki, mutaxassis bo'lmagan talabalarni kichik guruhlariga bo'lish har doim ham mumkinmas. Innovatsion ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash orqali qobiliyatlarni rivojlantirishdan iboratdir. Poydevorlilik yaxlitlik hamda shaxsning manfaatlarini qondirishga yo'naltirilganligi bilan birgalikda yangi ta'lim paradigmasining asosiy xususiyatlarini yaratadi. "Fundamental ilmiy-gumanitar ta'lim dunyoning zamonaviy tabiiy-ilmiy manzarasini yaxlit tasavvur qilishi, kasbiy faoliyat natijalarini baholash uchun ilmiy asos yaratishi, shaxsning ijodiy rivojlanishiga hamda individual hayot dasturini to'g'ri tanlashiga ko'maklashishi kerak.

Ta'kidlash joizki, xorijiy tilni o'rganish yangi so'zlar, iboralarni passiv yodlashgacha qisqartirilganidan beri ko'p vaqt o'tdi. Bir xillik va grammatik qoidalarining zerikarli tekshirilishi, eng yaxshi holatda rus tilidagi iborani chet tiliga tarjima qilish qobiliyati – bu chet el aloqa vositasini o'zlashtirishda mukammallikning chegarasi edi.

Dunyo uzoq vaqtdan beri chet tili hamda uslublarini o'rganishga juda ko'p yondashuvlarni bilgan bo'lsada, bizning mamlakatimizda ingliz tilini o'qitish metodikasida haqiqiy inqilob faqat 20-asr oxiri 21-asr boshlarida sodir bo'ldi [5]. Yondashuvlar, maqsadlar o'zgardi. Bugun hamma chet tilini o'rganmoqda. Odamlar soniga mutanosib ravishda texnikalar soni ham ko'paygan.

Biroq, texnikaning har birida ijobiy va salbiy tomonlari mavjuddir. Eski maktabning prinsiplari, hozirda qo'llanilishi o'z samarasini berganiga qaramay, keskin tanqidga uchraydi. Bitta savol - bu natijalarga erishish uchun qanday xarajat yoki harakat bilan erishish mumkin edi? Qoida tariqasida, tilni o'zlashtirish uchun uzoq vaqt davomida tarjima, matnlarni o'qish, yangi so'zlarni yodlash, turli mashqlarni bajarish hamda qayta hikoya qilishga vaqt ajratib, kitoblarni ko'zdan kechirish kerak edi. Faoliyatni o'zgartirish uchun insho yozish, diktant yozish kabi vazifalar taklif qilindi.

Qadimgi texnikalardan biri bu klassik yoki fundamentaldir. Klassik metodologiyaning maqsadi nafaqat o'rganish, balki chet tili prinsiplarining nozik tomonlari, tafsilotlarini tushunishdir. Klassik metodologiyaning asosiy vazifasi - tarjima qilinadigan tilning grammatik bazasini shakllantirishdir [6]. Ushbu texnikani maktabda, oliygohlarda ingliz tilini o'rganishni boshlaganlar yaxshi bilishadi. Shunisi e'tiborga loyiqki, u Qozog'iston, Tojigiston va boshqa chegaradosh davlatlarda ham ko'plab til universitetlari tomonidan tanlanadi.

Ushbu usullardan biri lingvistik ijtimoiy-madaniy metod deb ataladi. Yuqoridagi uslubni qo'llab-quvvatlovchilar zamonaviy chet tili grammatik qoidalar to'plami bo'lmasligi kerak, deb hisoblaganlar. Aksincha, tildan tashqari omillarning yo'qligi ingliz tilini o'rganish zerikarli va maqsadsiz bo'lib qolishiga olib keladi. Tilshunoslik-ijtimoiy-madaniy uslubning tarafdorlari chet tilini kommunikativ vosita darajasiga ko'tarishadi, bu esa, odamga nafaqat gapirishga yordam beradi, balki o'zini namoyon qilish imkoniyatini beradi. Tilshunoslik - ijtimoiy- madaniy metod tamoyillariga amal qilgan holda, bemalol aytishimiz mumkinki, chet tili - bu tilning turmush tarzi, urf-odatlar va madaniyati, tarixini aks ettiruvchi o'ziga xos oyna hisoblanadi.

Biroq so'nggi yillarda chet tillarini o'qitishning eng muhim ommalashgan metodlari qatorida statistika reytingi, hisob-kitoblarida birinchi qatorni egallagan, kommunikativ metod mavjud. Ushbu metod bo'yicha Amerika va Yevropada o'zini ko'rsatdi [7]. Dunyoni zabt etishni davom ettirgan

holda, respublikamizning etakchi til universitetlarida qo'llanilib, kommunikativ metodologiya bizga ham yetib keldi. Metodika chet tillarini o'qitishning ikkita asosiy usulini birlashtirishga asoslangan: an'anaviy hamda zamonaviy. Nomidan ko'rinib turibdiki, muloqot aloqada muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnikaning asosiy maqsadi til to'sig'ini yengib o'tishdir [8]. Eng asosiysi, insonni chet tilidan qo'rqishi, chet tilida gapirish qo'rquvidan qutqarish, shu bilan birga boshqa til qobiliyatlarini rivojlantiradi, masalan gapirish va yozish, o'qish, tinglash va hokazo.

Shuni ta'kidlash joizki, grammatika chet tilida gaplashish, muloqot qilish jarayonida o'rganiladi. Bu prinsipda birinchi navbatda talabalar til formulalarini, iboralarni yodlay oladilar hamda shundan keyingina yodlangan iboralarda topilgan grammatik xatolarni tahlil qiladilar. Ismning o'zi aloqa amaliyoti kommunikativ metodikada alohida o'rin tutishi haqida gapiradi.

Kommunikativ texnika chet tilida so'zlashish ko'nikma hamda malakalarini rivojlantirishga qaratilgan. Shuni ham ta'kidlash joizki, metodikani qo'llash bevosita dars tuzilishiga ham ta'sir qiladi. Auditoriyada ko'pincha o'yin vaziyatlaridan foydalanish, guruh ishlarini olib borish va xatolarni topish, taqqoslash qobiliyatlari uchun topshiriqlar ishlab chiqish zarur. Odatda, bunday tadbirlar nafaqat xotirani faol ishlashga, balki analitik, xayoliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga imkon beruvchi mantiqiy fikrlashga ham majbur qiladi hamda fikrlarni ifodalashga undaydi.

Bugungi kunda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ingliz tilini o'rganishda eng so'nggi interaktiv manbalarni, jumladan so'nggi avlod kompyuterlari, Internet, televizion dasturlar, gazeta va jurnallarni yaratmoqda. Yuqorida aytilganlarning barchasini amalda qo'llash juda muhim hisoblanadi. Bu talabalarning tarjima qilinadigan til tarixi, madaniyati, urf-odatlarini mamlakatiga bo'lgan qiziqishini uyg'otishga yordam beradi, kelajakda zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga ko'maklashadi.

Ta'lim bu o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi faol o'zaro aloqadir. U bir tomonlama bo'lishi mumkin emas. Bu o'qituvchiga o'quv jarayoni qanchalik muvaffaqiyatli bo'lishiga bog'liqdir.. Ko'rinib turibdiki, har bir o'qituvchi ish uslublarini tanlashda shaxsiy tajribasiga muvofiq ravishda boshqaradi. Ammo, eksperimental, amaliy ish natijalariga asoslanib, kommunikativ, induktiv, deduktiv usullar doirasida turli xil texnikalardan foydalanish ijobiy natija beradi va o'qitish samaradorligini oshirishga yordam beradi, deb ta'kidlash mumkin.

Shuningdek Muallif "aralash" deb nomlangan o'qitish metodikasiga rioya qilishga harakat qiladi. Bu sizning maqsadlaringizga erishishga imkon beradi shuningdek sizga yuqori natijalarga erishishingizga ko'maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Бим И. Л. Основные направления организации обучения иностранным языкам на старшей ступени полной средней школы // Иностранные языки в школе. 2002. № 5. С. 8.
2. Пассов Е. И. Содержание иноязычного образования как методическая категория // ИЯШ, 2007. № 6. С. 13-23.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: АРКТИ, 2003. 192 с.
4. Е. И. Пассов и др. Беседы об уроке иностранного языка: пособие для студентов педагогич. ин- тов / – Л.: Просвещение, 1975. – 176 с.
5. Бим И. Л. К вопросу о методах обучения иностранным языкам / И.Л. Бим // ИЯШ. –1974. – № 2. – С. 19–32.
6. Воловин А. В. Коммуникативный подход к изучению иностранных языков в методических системах Великобритании и США / А.В. Воловин // Коммуникативный подход к изучению иностранных языков: сб. на-уч. трудов. – Вып. 275. – М., 1985. – С. 19–32.
7. Введение в коммуникативную методику обучения английскому языку: пособие для учителей России. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 48 с.

8. Л. С. Ощепкова, Е. А. Шистерова. Методические рекомендации по организации исследовательской работы студентов в педагогическом колледже / под ред. – Пермь, 2002. – 43 с.
9. Мильруд Р. П., И. Р. Максимова. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам // ИЯШ. – 2000. – № 4.

